

nai érdemeire való tekintettel 100 000 forint elengedése mellett megvásárolhatta a topolyai kamara-birtokot is. Az 1800. év végére az uralkodó a „topolyai” előnevet adományozta számára.

A szerző külön fejezetet szentel annak, hogyan próbálta a családcentrikus jó cipszer Kray egyengetni három fia – Antal, Ferenc és János karrierjét. Mindhármuknak igyekezett jó neveltetést biztosítani, illetve helyett, rangot szerezni számukra a császári–királyi hadseregben. Legidősebb Antal és a legifjabb János számára meg is volt a lehetőség és rátermettség egy az atyjukhoz hasonló életpálya befutásához, ám mindkettejüket harctéri szolgálat közben elragadta a halál. Ferenc fiát azonban nem igazán érdekelte a katonai karrier, apja nyugdíjaztatása után 1802 januárjában őrnagyi rangjáról hivatalosan is leköszönt.

A mindenkori recenzensnek feladata, hogy akár szőrszálhasogató módon is, de valamiféle hiányosságra hívja fel a szerző és az ismertetés olvasójának a figyelmét. Ebbéli szerepemben tehát én is sorolhatnám az elgépelési hibákat, a nem mindig egyező névalakokat. De ezt a magam részéről öncélú és felesleges magamutogatásnak érezném. Ugyanúgy, mint ahogyan azt is, ha felrónám a szerzőnek, miért nem más, esetlegesen modernebb szerkezetben készítette el művét, figyelembe véve mondjuk John Keegan *A parancsnoklás álarca* című könyvét. Ez utóbbit azért sem tartanám célszerűnek, mivel a keegani szintetizáló módszer alapvetően arra épül, hogy a már teljesen feltárt anyagokat gondolja újra végig, mutassa be más, addig nem tárgyalt nézőpontokból. Lázár Balásznak azonban egyrészt a korai életrajzok és forráskiadvány ellenére a karrier egészét újra ki kellett kutatnia, komoly levéltári apparátust felvonultatva. Másrészt a mű bevezetőjében előre megszabott és vállalt feladatokat maradéktalanul teljesítette: bemutatott egy XVIII. században szinte egyedülálló katonai karriert úgy, hogy közben megismerhette az olvasó Krayt, mint embert és családapát is. Remélem, hogy a napóleoni háborúk magyar főtisztjeinek karriertörténeti vizsgálata ezzel nem zárul le, és néhány év vagy esetleg évtized múlva már egy a keegani módszert alkalmazó kötetről is készülhet ismertetés.

Bagi Zoltán Péter

FERENC TÓTH (ÉD.)

LA CORRESPONDANCE CONSULAIRE CRIMEE DU BARON DE TOTT (1767–1770)

(Centre d'Histoire Diplomatique Ottomane / Center for Ottoman Diplomatic History, Les Editions Isis, Istanbul, 2014. 266 o. ISBN 978-975-428-507-9)

A XVIII. század egyik híres és neves diplomatájának, katonai reformerének François de Tott báró (1733–1793) életének, munkásságának újabb dokumentumait jelentette meg Tóth Ferenc, a XVIII. századi magyar és egyetemes hadtörténelem kutatója az isztambuli Isis kiadó gondozásában francia nyelven, a francia–török diplomáciai kapcsolatok közreadását felvállaló sorozat legújabb köteteként. A puritán, de ízléses és elegáns kivitelezésű, névmutatóval és bevezető tanulmánnyal ellátott kiadványhoz Jean Bérenger, a párizsi Sorbonne-egyetem professzora írt ajánló sorokat, melyekben kifejti: Tóth Ferenc a magyar származású diplomata, Tott báró munkásságának és a XVIII. századi francia–magyar kapcsolatoknak egyik legavatottabb kutatója, aki 2004-ben készítette el a báró visszaemlékezéseinek (*Mémoires du baron de Tott sur les Turcs et les Tartares*) 1785-ben megjelentetett kiadása alapján a mű francia nyelvű kritikai kiadását. Tegyük hozzá, a magyar olvasóközönség pedig a *Vasi Szemle* Szerkesztőségének kiadásában vehette kézbe a mű magyar nyelvű kritikai változatát 2008-ban. Tóth Ferenc jóvoltából az újkori diplomáciatörténet egyik legérdekesebb személyisége hajdan regényesnek, homályosnak tartott életútjának források szintjén megragadható eseményei, állomásai az elmúlt évtizedben hiteles életrajzok formájában is feltárásra kerültek (lásd az említett kritikai kiadások bevezetőjét).

A felvidéki, Nyitra környékéről, székelyi előnevet viselő nemesi családból származó Tóth András, a báró édesapja volt az, aki a család francia ágát megalapította, miután a Rákóczi-szabadságharc

– melyben fiatalon, de tevékenyen részt vett a fejedelem apródjaként – bukása után előbb az Oszmán Birodalomban telepedett le, majd 1720-ban Franciaországban. Ott a Bercsényi-huszárezredben kapott alkalmazást, majd a francia diplomácia egyik legnevesebb XVIII. századi ágense lett, XIV. Lajos királyi titkos diplomáciájának egyik kulcsfigurája. Ő volt az, aki a francia kelet-európai diplomácia legfőbb megbízottjaként többek között a rodostói magyar emigráció és a francia udvar között is közvetített, illetve életben tartotta azok diplomáciai kapcsolatait egészen 1756-ig.

François de Tott báró ekképpen tehát katona-diplomata családba született. Kilenc évesen kornétásként léptették be a Bercsényi-huszárezredbe, ahol magyarul is megtanult. Néhány év múlva a tehetséges ifjú huszártisztet a francia kormány apjával Konstantinápolyba küldte, hogy megtanulja a török nyelvet, megismerje az Oszmán Birodalom szokásait és mentalitását. Ebben az időszakban szövődött személyes kapcsolata és barátsága Vergennes gróffal, Franciaország konstantinápolyi nagykövetével, későbbi külügyminiszterrel, aki, mint látni fogjuk, egyben a most ismertett forráskiadvány egyik legfontosabb szereplője.

Tott báró diplomáciai szolgálata is a nagykövet ajánlására indult 1766-ban. Már első megbízatása során, a neuchâtel hercegségben megcsillogtatta képességeit, amint azt Tóth Ferencnek a forráskiadványhoz írt bevezetőjéből megtudhatjuk.

Ezt követően újabb, tudásának, ismereteinek, nyelvtudásának sokkal megfelelőbb feladatot kapott: konzulnak nevezték ki a krími tatár kán (Maxud majd Kirim Guerai/Giray) udvarába 1767-ben, ahol küldetése gyakorlatilag 1669 végéig tartott. A forráskiadvány Tott krími diplomáciai tevékenységét dokumentálja, vagyis a kezdő diplomata jelentéseit, beszámolóit tartalmazza annak elejétől végéig, 114 forrást, leveleket, követi jelentéseket, beszámolókat s a hozzá írt leveleket, utasításokat kritikai, jegyzetekkel, magyarázatokkal ellátott formában. A krími misszióról szóló forrásokat, melyek lelőhelye ma a versaillesi városi könyvtár kéziratára (Bibliothèque municipale de Versailles, az irategyüttes megnevezése: Baron François de Tott, jelzte: L. 278.), Tóth Ferenc három csoportba osztotta. Az 1767. évi dokumentumgyűjtemény az 1767. június 23. és az 1768. április 19. közötti időszak Tott által írt jelentéseit, a számára készült követi utasításról szóló memoárt tartalmazza, a versaillesi indulástól kezdve a Varsón keresztül vezető, Bahcsiszerájba eljutott diplomata útjának eseményeit és küldetése kezdetét bemutatva. Természetesen már ezeknek a leveleknek is nagyon fontos másik „szereplője”, Étienne-François, comte de Stainville, duc de Choiseul (1719–1785), aki 1758 és 1761, valamint 1766 és 1770 között volt Franciaország külügyminisztere, s akivel Tott még szintén apján keresztül, annak konstantinápolyi missziójának kapcsán ismerkedett meg. Ez a forráskiadvány Choiseul több, eddig kiadatlan levelét is tartalmazza, megkerülhetetlen forrása lesz a továbbiakban a miniszter tevékenységét kutatók számára is. A második csoport az 1768. május 2. és október 13. közötti, Choiseul és Tott által egymással folytatott levelezést tartalmazza, a harmadik pedig a misszió utolsó évét, harmadát dokumentálja: az 1768. december 12. és 1769. december 10. között írt forrásokat tartalmazza, egy nagyon izgalmas időszak dokumentumait. Időközben ugyanis Tott Konstantinápolyba utazott, a krími kán halála után, ahová április 11-én érkezett meg. Az Oszmán udvar kaotikus, háborúra készülő viszonyai között apja barátainak és a szultán, III. Musztafa (1717–1789, uralkodott 1757-től) olasz udvari orvosának segítségével és kiváló török nyelvtudásának jóvoltából nagyon hamar eligazodott, s néhány hét alatt elnyerte az Oszmán uralkodó és a török miniszterek bizalmát. Katonai feladatot kapott: a török hadsereg tüzéségének fejlesztésével bízták meg, ami igen nagy kihívást jelentett számára, hiszen a huszárság kötelékéhez tartozva elméleti és gyakorlati ismeretei egyaránt hiányosak voltak a tüzéség területén.

Nagyon fontos szakasza, mintegy bevezetője volt tehát ez a sikeres krími küldetés Tott további pályafutásának, több évtizedes sikeres konstantinápolyi követi és katonai megbízatásának, mely a későbbiekben nagyon komoly európai visszhangot kapott, tevékenységét sokszor a sajtó által kiszínezve és túlértékelve többek között a török haderő megreformálásán eredményesen dolgozó követnek.

A krími tatár kánság (az Oszmánok hűbéreseként) a Fekete-tengertől északra lévő nagy kiterjedésű, gyéren lakott vidéken helyezkedett el, mely terület ugyanakkor a korabeli orosz–török ütközőzóna stratégiaileg legfontosabb részét jelentette. Tott leveleiből kiderül: tudatában volt annak, hogy a krími francia konzuli feladat ekkor még csekély diplomáciai súllyal rendelkezett, ami egy kezdő diplomata számára talán éppen ezért ideális „tanuló terep” volt. A konzulátus stratégiai jelentősége azonban Tott konzuli megbízatásának idején, működésének jóvoltából kezdett megnőni az orosz expanzió miatt. François de Tott éles szemmel vette észre az összefüggést jelen kötetben közölt

leveleinek, jelentéseinek tanulsága szerint, hogy a lengyelországi orosz befolyás megnövekedését az oroszok Oszmán Birodalom elleni expanziós törekvései gyengíthetik. Erre már küldetése korai szakaszában rájött, amikor éppen Varsón keresztül vezetett útja a krími területre. A francia diplomácia célja ebben a helyzetben egy orosz–török háború kirobantása volt, a lengyelországi orosz befolyás csökkentése céljából. Lengyelország politikai függetlenségének, de legalábbis a térség francia befolyásának a növelése volt tehát a legfőbb kívánság ebben a helyzetben, melynek a krími francia konzul teljes mértékben alávetette bahcsiszeráji állomáshelyén diplomáciai törekvéseit, maximálisan betartván a számára adott követi utasítást (vö.: 2. sz. forrással, 51. skk. o.).

1768. júliusban a konfliktus a török–orosz határon háborúhoz vezetett, mint ezt Tott báró helyesen látta előre. A háború pedig egy újabb nemzetközi konfliktushoz, az ún. keleti kérdéshez vezetett. Tott feladata ebben a helyzetben két éven keresztül a francia külügyminiszter, Choiseul, valamint Vergennes folyamatos tájékoztatása volt mind a diplomáciai, mind pedig a hadi események tekintetében. A missziónak a krími tatár kán halála vetett véget 1969-ben, mert annak utódja már nem tartott igényt a konzul szolgálataira.

A jelentések alapján egy nagyon tájékozott, széles látókörű és éles szemű diplomata képe bontható ki a szemünk előtt, aki pontosan tudta követni és értékelő megjegyzésekkel továbbítani nemcsak a bahcsiszeráji udvar politikai törekvéseit, hanem ezen keresztül a konstantinápolyi eseményeket is, mind a politikai, mind a katonai, mind pedig a diplomáciai viszonyrendszerben. Ehhez azonban nemcsak a krími kán és az Oszmánok, hanem a török–francia, az orosz–lengyel, az orosz–Oszmán és a kelet-európai–török diplomáciai és politikai kapcsolatrendszert kellett naprakészen ismernie és figyelnie. Meg kell említeni, hogy a krími tatár kánságban való eligazodásban segítségére volt a neves orientalista, diplomata, ekkor még pályája elején tartó ifjú Pierre Jean-Marie Ruffin (1742–1824), aki ebben az időszakban közvetlenül a tatár kán környezetében tartózkodott. (Bővebben lásd erről *Henri Dehérain*: *La vie de Pierre Ruffin, orientaliste et diplomate 1742–1824*. három kiadást is megért, Párizsban először, 1929-ben megjelent könyvét és Tóth Ferenc bevezetőjét a forráskiadványban, irodalommal, 29. skk. o.)

Mint említettük, Tott krími küldetése rövid, de nagyon hasznos és sikeres volt, a francia diplomácia krími tevékenysége megelégnült, a francia udvar megbízható és árnyalt információkat kapott követétől a térségben zajló eseményekről. A sikeres küldetés ezen kívül szakmailag is jól megalapozta a báró további, több évtizedes konstantinápolyi misszióját.

Kincses Katalin Mária

PETER MACHO (A KOL.)

REVOLÚCIA 1848/49 A HISTORICKÁ PAMÄŤ

(*Historický ústav SAV, Bratislava, 2012. 306 o. ISBN 978-80-89396-19-1*)

A magyar turista, aki a Tátrában kirándulva elvetődik a Tatra fővárosának is nevezett Poprád egyik külső városrészére, az egykori Szepesszombat hangulatos, reneszánsz és barokk polgárházakkal körbevett főterére, láthat egy viszonylag magas, fehér kő obeliszket, amelyen fekete fém betűk hirdetik szlovákul, hogy az emlékmű az első világháború áldozatainak emlékét őrzi. Csak ha egészen közel hajolunk az obeliszkhez, akkor vehetjük észre a fekete betűk alatt meghagyott eredeti (az új felirat által szó szerint felülírt) magyar bevésést, amelyről már lekopott az aranyozás, miszerint e hosszúkás kőtömböt még a dualista Magyarországon állították fel, 1848–1849 emlékére. Bár ez az igen különös emlékhely csupán kiragadott példa, mégis jól illusztrálja azt a tényt, hogy 1848–1849 emlékezte kapcsán a szlovák és a magyar történelemértelmezések még messze állnak egymástól. Nagyon leegyszerűsítve a dolgot: jelenleg nem létezik olyan narratíva, amelyen belül Kossuth Lajost és Ludovít Stúrt is egyaránt kiemelkedő, korszakos politikusként ábrázolhatjuk. Mindez persze nem jelenti azt, hogy ezen a helyzeten nem lehet változtatni. Az egyik lehetséges mód, ha nem közvetlenül az eseményeket kutatjuk, és azok különböző értelmezéseit próbáljuk összehangba hozni